



Інтерв'ю для «РШ»

Сучасна освіта: і слово, і візію

Інтерв'ю з президентом НАПН України Василем Кременем



Відповідно до теорії поколінь, дітей, які народилися після 2000 року, називають «поколінням Z», або «постміленіалами». Вони є першим поколінням, яке народилося в реальності цифрового світу і вже не може уявити своє життя без мобільного Інтернету. Від народження вони живуть у світі без кордонів і водночас обмежуються екранами

гаджетів. В умовах переходу від слова до образу, що дістало назву «візуального повороту», закономірно постає питання про його вплив на освітній процес, в якому зростає і формується покоління Z. Аби з'ясувати особливості цього впливу, ми звернулися до президента Національної академії педагогічних наук України В. Г. Кременя.

– Шановний Василю Григоровичу! Національна академія педагогічних наук України є флагманом у творенні стратегії розвитку вітчизняної освіти. Наукові дослідження вчених академії є орієнтиром у пошуковій діяльності вчителів і викладачів освітніх закладів України. В умовах постійних змін з'являються нові методи і способи навчання, нові поняття, пов'язані, зокрема, з «візуальним поворотом», розвитком цифрової реальності. Як ця ситуація «вписується» в систему сучасної української освіти?

– Передусім акцентую увагу на тому, що сучасне суспільство, яке називають «електронним», «інформаційним», «техногенним», «цифровим», найвиразніше виявляє свою особливість у явищах візуалізації. Нині загально визнаною є думка, що сучасна фрагментована або «клінова» культура може бути найкраще представлена і зрозуміла візуально, тоді як культуру минулого, ХХ століття, класично репрезентували книги, газети, оповіді. Отже, візуалізація соціального і культурного життя в різних відео-картинках, відео-діях стає, без сумніву, специфічним знаком нашого часу. Або, як зазначає американський дослідник проблеми візуалізації Ф. Джеймсон, «привілейованим і симптоматичним індексом духу часу».

– Але ж візуальне супроводження соціальної, адміністративної, освітньої діяльності засобами культурних форм спостерігаємо і в попередні епохи, що забезпечило доступність вияву економічних, політичних, практичних особливостей життя. В чому саме полягає смисл сучасної візуалізації?

– Насамперед у новій інфраструктурі, створеній інформаційно-комунікаційними технологіями. Візуальні практики сучасного суспільства відображаються через Інтернет і телебачення, які дедалі більше вдосконалюються. Зрозуміти сучасне суспільство без аналізу його візуально-медійних

виявів практично неможливо. Безумовно, розвиток візуального впливу на всі сфери життя суспільства і людини наповнив новим змістом усі аспекти діяльності, в тому числі освітньо-педагогічної.

– Очевидним є зв'язок візуалізації з розвитком цифрових технологій. Якою мірою це питання досліджено теоретично?

– Класичне визначення поняття «візуальність» обґрунтував американський дослідник Х. Фостер у книзі «Вступ до візуальності» наприкінці 80-х років минулого століття. У ній стверджується погляд на візуальність як соціальний феномен, на відміну від здатності «бачення» як механізму зору. Візуальність формується в конкретному соціально-культурному, політичному, ментальному контекстах, постає своєрідним культурним конструктом.

До того ж кожна епоха формує і репрезентує власну візуальність, яка демонструє специфічні ознаки й унікальні установки розуміння побаченого. Наявні історико-філософські дослідження, в яких виявлено особливості соціокультурних форм візуальності в епоху Античності, Середньовіччя, Відродження, Нового часу. Специфіку соціально-культурних візуально-зорових практик представлено в концепціях французьких філософів-постмодерністів – «зорового паноптикуму» М. Фуко, «образної гіперреальності» Ж. Бодрійяра, «суспільства спектаклю» Гі Дебора. Усвідомлення факту включення соціокультурних моделей візуальності є важливою умовою розуміння сучасності, яка всебічно постає у формі медіавізуальності.

– Чи йдеться у зв'язку з цим про існування своєрідної візуальної реальності, якщо звичним вже є існування інформаційної, віртуальної, а тепер цифрової реальності?

– Коректніше говорити про візуальну культуру, що визначилася і як реальність, і як окремий

об'єкт вивчення в контексті візуальних досліджень. У сучасних гуманітарних науках розрізняють три дослідницьких напрями, близьких один до одного тематично: «культурні дослідження», «візуальна культура» і «візуальні дослідження». У «культурних дослідженнях» увагу зосереджено на феноменах культури – мистецтві, кіно, гендерних практиках тощо. У 1990-х роках у США зароджується «візуальна культура», в якій вивчаються візуальні аспекти культури в соціальному контексті. Друга половина 1990-х років ознаменована «візуальними дослідженнями», що орієнтовані на вивчення історії мистецтва, культури, теорії літератури в руслі «візуального повороту».

– З огляду на Ваші міркування, можна зробити висновок про те, що візуальна культура в кореляції з візуальними дослідженнями відкриває нові, незвичні перспективи для розвитку навчального процесу і в цілому?

– І «візуальна культура», і «візуальні дослідження» постають в певному співвідношенні та єдності. І хоча їх найповніше реалізовано у медіавимірі, оскільки саме він сьогодні постає домінуючою формою візуальної активності, через яку всі інші форми візуальних практик встановлюють свою соціальну значущість, візуальні дослідження, як довела харківська вчена К. Батаєва, стосуються насамперед візуальних практик, які реалізуються в сфері повсякденності. Важливо те, що вони володіють параметрами повторюваності, відтворення, плинності і нестабільності. З огляду на це створюють ефективність режимів бачення, візуального сприйняття в конкретно-культурній ситуації.

Іншими словами, візуальні практики – це нові способи передачі інформації і знання, що активно використовуються в мистецтві, політиці і, звичайно, освіті. Візуальні практики в процесі взаємодії із соціальною реальністю стають способом її конструювання. І одночасно свою дію переносять на процес навчання і виховання.

– Визначаючи колосальне значення візуальних досліджень, чи маємо ми визнати необхідність зміни структури самого освітнього процесу? Адже сучасна дитина, як тільки починає себе усвідомлювати, вже опиняється перед екраном телевізора, переглядає безліч «мультимедіа» (не завжди якісних), через це втрачає бажання читати, пізнавати, думати. Насамкінець це призводить не лише до розриву з традицією, а й нівелювання особистості.

– Ви поставили надзвичайно важливе й актуальне запитання. Якщо говорити про візуальну культуру, яка є об'єктом візуальних досліджень, то її простір доповнюється Інтернет-візуальністю. А Інтернет сьогодні, і ніхто цього не заперечує, – майже все. В результаті ми маємо справу з фактом візуальності, що охоплює візуальне сприйняття, мислення, засновану на них діяльність.

І тут постає нагальна проблема: якщо соціальна візуалістика вивчає теоретичні аспекти конструювання соціокультурних типів візуального

сприйняття, то освітньо-педагогічна візуалістика вивчає можливості і способи навчання, виховання. Фактично це означає підготовку особистості до соціального життя, але з урахуванням досягнень візуальної культури. Зокрема, візуалістика в педагогічному процесі передбачає аналіз нових форм комунікації, які реалізуються в навчальному процесі.

– Сьогодні майже кожен учень і студент має смартфон, за допомогою якого отримує неперервний потік інформації. Як у цій ситуації вибудовувати процес спілкування учня і вчителя, студента і викладача, щоб мати позитивний результат? Тим більше, що запропонований візуальний матеріал, порівняно з учителем, переважно, не ставить ніяких вимог.

– Широке поле соціальної візуалістики охоплює дотичні дисципліни, які постали у просторі візуальної культури, зокрема візуальну антропологію і візуальну грамотність. Візуальна антропологія вивчає аспекти соціокультурного життя: сімейне життя, візуальні репрезентації кіно, моди, телевізійної попкультури, візуальності міського простору тощо. Візуальна грамотність – фактично нова дисципліна, яка виникла в рамках соціальної візуалістики.

– Більш важливе значення для розвитку сучасної людини і осмислення практик навчально-педагогічного процесу має візуальна грамотність. Як вона пов'язана з освітою?

– Візуалізація безпосередньо впливає на освіту. Вимоги і запити до освітнього процесу «епохи екранних медіа» відтепер пов'язані з тим, що відбувається перехід «від галактики Гутенберга» – освіти друкованих текстів – до «галактики Інтернету». Основу цієї нової освіти становить не мова, а мультимедійна екранна комунікація, яка формує основу освіти – грамотності. На основі цього і постає нова концепція грамотності, яку називають грамотністю XXI століття.

Грамотність XXI століття визначають як сукупність здібностей і навичок, спрямованих на опанування аудіальної, візуальної і цифрової грамотності. Вона передбачає здатність розуміти домінуючий вплив зображень і звуків, впізнавати і використовувати їх можливості, трансформувати цифрові медіа, повсюдно їх поширювати і легко адаптувати до нових форм. За даними звіту «Глобальний імператив. Грамотність у XXI столітті», сучасна грамотність характеризується як: 1) мультимодальна, тобто використовує звуки, музику, сталі і рухомі зображення тощо; 2) охоплює творчу динаміку та здатність до інтерпретації, вміння артикулювати і формувати ідеї в цих нових формах; 3) спрямована на інтерактивні інтерпретації; 4) охоплює можливість використовувати медіа для виклику емоційних відповідей за допомогою звуків і сили візуальних зображень; 5) має потенціал зміни способів навчання, які в цифрову епоху постійно оновлюються. В цьому контексті візуальна грамотність є здатністю інтерпретувати, розуміти і створювати зображення та відео, одночасно

використовуючи як традиційні, так і медіа XXI століття у спосіб, що активізує мислення, прийняття рішень, комунікації і навчання.

– В такому разі чи можна стверджувати про новий етап в розвитку не лише грамотності, а й всього комплексу здібностей людини?

– Можна, але враховуючи те, що візуальна грамотність сьогодні вже не охоплює всієї повноти того, про що можна говорити в межах значущих культурних образів. Сучасній людині потрібна «візуальна розумність», яка постає як здатність, пов'язана з візуальною комунікацією. Вона охоплює не тільки навички візуальної комунікації, а й вербальної і візуальної аргументації. По суті, йдеться про можливість орієнтуватися в тих аспектах життєдіяльності людини, які впливають на її соціальне, політичне, економічне, етичне, екологічне мислення. Адже саме кризь екрани телевізорів, комп'ютерів та смартфонів сучасна людина пізнає і формує свої основні світоглядні та ціннісні орієнтири. Вказана обставина має кардинальне значення для сучасного освітнього процесу. Насамперед для закладів вищої освіти, в яких візуальне постає новим способом засвоєння знань.

– Якою мірою методи і способи візуальної грамотності здійснюють вплив на якість навчання і рівень підготовки учнів та студентів?

– Філософсько-освітній аналіз показує, що візуально грамотні студенти володіють навичками практичних знань зі створення або відтворення візуальних ефектів у електронних медіа, застосовують базові елементи візуального дизайну, техніки та медіа, розуміють пояснювальні, абстрактні та символічні зображення, постають обізнаними дизайнерами, творцями і продюсерами візуальної інформації, а також ефективними візуальними комунікаторами, інноваційними візуальними мислителями, які успішно вирішують складні проблеми.

Роль візуальної грамотності у сучасній вищій освіті зростає, оскільки сучасні учні і студенти (покоління Z) живуть у візуально наповненому світі, в якому вони постійно зустрічаються з творенням сенсів і знань засобом зображень і візуальних медійних комунікацій. Вчені нашої академії розуміють, що необхідність формування навичок для пошуку, інтерпретації, оцінювання, створення візуальних матеріалів у науковому середовищі стає необхідною складовою освіти XXI століття. Тому проблема візуальної грамотності буде залишатися одним із важливих пріоритетів наукових досліджень Національної академії педагогічних наук України.

Спілкувалася
Лідія ТКАЧЕНКО, журналіст

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Інститут обдарованої дитини НАПН України: результати опитування «Виклики дистанційного навчання»

За ініціативи і супроводу фахівців Інституту обдарованої дитини НАПН України було проведено онлайн опитування «Виклики дистанційного навчання».

Опитування проводилося з використанням Blank Quiz, посилення на який було розміщено на сайтах Національної академії педагогічних наук України й Інституту обдарованої дитини НАПН України, освітньому порталі «Острів знань», а також поширено через соціальні мережі шляхом електронного листування.

Головна мета анкетування: визначення особливостей дистанційного навчання, встановлення недоліків і переваг дистанційної форми освіти для окремих учасників освітнього процесу та формування пропозицій щодо подальшого вдосконалення освітнього процесу.

Дані оброблено й опубліковано узагальнені результати.

Отже, учасники опитування зауважили, що вичення й узагальнення набутого досвіду організації дистанційного навчання в період карантину має відбуватися на засадах довіри та поваги. Також варто підтримувати роботу вчителів і не порівнювати роботу сільських і міських шкіл в умовах карантину. Більшість респондентів наголосила на важливості порозуміння між учителями, батьками й учнями.

Окремої уваги заслуговує така думка батьків:

- важливим є повноцінне забезпечення дітей необхідними матеріалами та ресурсами, лояльне ставлення вчителів, а також справедливе і вчасне оцінювання;

- необхідним постає використання цікавих інтерактивних методів навчання, а не безліч домашніх завдань, надісланих через Вайбер;

- варто орієнтуватися на самостійне виконання завдань дитиною без допомоги батьків; постійний зворотний зв'язок вчителя; повноцінне забезпечення дітей необхідними матеріалами та ресурсами, лояльне ставлення вчителів;

- «дуже чекаємо відновлення навчання в школах».

Організатори дослідження наголосили: шановні освітяни, шановні здобувачі освіти і батьки, ми цінуємо думку кожного з Вас і щиро дякуємо всім, хто долучився до дослідження! Проблема освіти після COVID-19 є реальною і дуже важливою для суспільства в цілому, отже ми плануємо продовжити опитування орієнтовно до вересня 2020 року, а проміжні результати першого тижня дослідження оприлюднюємо вже зараз. Віримо, що опитування допоможе у розв'язанні посталих проблем та знайденні прогресивних рішень!

За інф. пресслужби НАПН України